

НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. В умовах перебудови вищої та середньої професійної освіти значно підвищуються вимоги до покращення якості підготовки майбутнього фахівця. Мова йде про формування нового покоління фахівців освіти, які не лише відповідають сучасному стану розвитку освіти, а й випереджають його. У зв'язку з цим важливого значення набуває новий підхід до організації і змісту педагогічної практики, що сприяє формуванню професійних якостей майбутнього фахівця.

Проблема організації педагогічної практики завжди була і залишається актуальною як для вчених, так і для працівників вищих навчальних закладів. Однак, щоб говорити про сучасний стан проблеми, необхідно звернутись до її витоків, а саме розглянути, які існували раніше концепції організації педагогічної практики.

Постановка завдання. Розглянути існуючі концепції організації педагогічної практики в вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки вченими активно розробляється проблема підготовки фахівців під час проходження практики. Так, питанням організації педагогічної практики присвячено праці Н. Бурлакової, І. Короткова, Д. Усеїнової та інших.

І. Андрусенко, Д. Асанова, М. Бурмистрова, О. Марковська, О. Мензул, Н. Литвинова, Н. Неводниченко, Е. Шарипова у своїх дослідженнях розглядають педагогічну практику як засіб підготовки майбутніх фахівців, формування їх професійних якостей і професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Уперше спроби побудувати модель педагогічної діяльності здійснила Н. Кузьміна. Учена, розглядаючи структуру діяльності педагогів як відображення діяльності педагогічних систем, виділила п'ять структурних компонентів, що характеризують факт наявності педагогічної системи: цілі (виховні і освітні), навчальна інформація, засоби педагогічної комунікації учнів і педагога. Зв'язки структурних компонентів у динаміці, за концепцією Н. Кузьміної, характеризують функціональні компоненти: гностичний, проєктувальний, конструктивний, організаційний. У підсумку даний процес має на меті досягнення педагогічною системою результатів [1, с. 11-12].

Дана концепція стала підґрунтям появи нових ідей. Так, А. Щербаков, розглядаючи даний процес як «складну за своїм змістом працю, що вимагає від людини високої ідейності, чітко вираженої професійної спрямованості, міцних знань і стійких інтересів, знання законів дитинства, теорії і практики навчання і виховання» [2, с. 82], пропонує свій варіант моделі педагогічної діяльності, розділяючи функції на загальнотрудові і педагогічні: інформаційні, мобілізаційні, розвивальні, орієнтаційні.

В. Сластьонін, розглядаючи педагогічну діяльність як «складну систему педагогічних дій, пов'язаних між собою певними відносинами і устремліннями на вирішення тих або інших навчально-виховних завдань в умовах, що змінюються», виділив у її змісті педагогічну дію як єдність мети і змісту [3, с. 10].

Як показує досвід організації і проведення педагогічної практики майбутніх фахівців освіти, необхідно при створенні прогностичної моделі неперервної педагогічної практики намагатися показати стан процесу педагогічної діяльності студентів ВНЗ на кожному її рівні. Основу змісту моделі складають похідні, які визначають склад педагогічної діяльності, її основні компоненти: гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські і комунікативні.

Дана модель є прогностичною, тобто вона є теоретичним формулюванням практичної діяльності студентів вищого навчального закладу. В основу виділення рівнів моделі можна покласти модельовані рівні педагогічної діяльності:

- репродуктивний. Студент уміє у своїй діяльності відтворювати ті прийоми і

методи, використовувати ті засоби виховного впливу, з якими він ознайомився на заняттях першого рівня підготовки або зустрічався в житті;

- адаптивний. Студент вміє пристосовуватися до особливостей дитячого колективу;
- локально-моделюючий. Студент формує знання, уміння та навички учнів за окремими аспектами навчального курсу в виховній роботі, використовуючи переважно вербальні методи виховання;
- системно-моделюючий. Студент формує в учнів знання, уміння й навички по всьому курсу предмету, який він викладає, вміє проводити виховну роботу по певному напрямку;
- системно-моделюючий поведінку і діяльність. Студент володіє стратегіями перетворення свого предмету і системи виховної роботи в засоби формування особистості учнів.

Розглянемо визначені рівні більш детально. Репродуктивний, адаптивний і локально-моделюючий рівні визначили на основі аналізу наукової літератури, а системно-моделюючий поведінку і діяльність є прогностичними.

Цілі педагогічної діяльності на репродуктивному рівні відсутні, але вони формулюються в процесі занять. Спеціально мету не визначають організатори практики і не усвідомлюють студенти. Виконання окремих елементів педагогічної діяльності впливає з потреб повсякденної практики.

Підготовка студентів до практики обмежується проведенням настановної конференції та інструктажу, проведенням консультацій безпосередньо в школі та у ВНЗ. Теоретичне навчання у вищому навчальному закладі слабо пов'язане з роботою в школі, тому практична діяльність здійснюється фактично без опори на знання.

У зв'язку з недостатньою підготовкою і відсутністю усвідомленої мети у студентів немає чіткого уявлення про зміст педагогічної діяльності. Тому на цьому рівні виникає необхідність у конкретних рекомендаціях із різних питань роботи на практиці.

Студент використовує методи виховання, спираючись на власний життєвий досвід, який він набув у школі під час спостережень за діяльністю вчителів, які його виховували багато років. Але студенти набувають індивідуальні форми роботи. Педагогічні вміння студентів перебувають на стадії становлення. Основними результатами є оволодіння деякими елементами методики проведення окремих заходів.

Склад системи: гностичний компонент обмежується проведенням довільного спостереження за діяльністю учнів і вчителів; проектувальний компонент полягає у плануванні найбільш простих окремих видів виховного впливу; конструктивний компонент виражений слабо, відсутній цілісний план діяльності, робота проводиться під керівництвом класного керівника і методиста університету; комунікативний компонент виявляється у встановленні контакту з учнями; організаторський компонент полягає у проведенні заходів по плану класного керівника, організація діяльності учнів переважно відсутня.

Отже, на репродуктивному рівні педагогічна діяльність включає окремі компоненти, не пов'язані між собою. Системоутворюючі зв'язки відсутні. Педагогічна діяльність не має цілісного характеру.

На адаптивному рівні мета педагогічної практики усвідомлюється студентами не дуже чітко: усвідомлюються часткові і проміжні цілі, але не її кінцеві елементи. Вони ще можуть розмірковувати над віддаленою перспективою педагогічної діяльності. Вона спрямована на пристосування до особливостей шкільного життя. Причиною того є недостатня кількість лабораторно-практичних та семінарських занять із педагогіки на початкових курсах навчання в університеті.

Зміст діяльності студента на даному рівні визначається лабораторно-практичними заняттями з психолого-педагогічних дисциплін, від якості яких залежить процес набуття ними практичних умінь і навичок проведення окремих навчально-виховних заходів, у них складаються певні уявлення про зміст діяльності педагога.

На цьому рівні студенти частково використовують методи виховання, переважно

вербальні. Поряд з індивідуальною формою роботи студенти починають використовувати групову. На основі педагогічних дій, які виконуються на цьому рівні навчання, формуються окремі елементи педагогічних умінь і навичок. На другому рівні педагогічної практики студенти залучаються до виховної діяльності зі школярами, але всіма її компонентами ще не володіють.

Склад системи: гностичний компонент проявляється у цілеспрямованому спостереженні за діяльністю вчителів і учнів, виявляються елементи вміння індивідуального вивчення школярів; проектувальний компонент виявляється в умінні планувати виховну роботу класу за одним будь-яким розділом роботи класного керівника; конструктивний компонент полягає у визначенні і проведенні деяких нескладних видів виховного впливу; комунікативний компонент полягає в умінні регламентувати відносини з активом класу, встановленню контактів з класним колективом; організаторський компонент розвивається, що виявляється в умінні студента організовувати і проводити окремі види діяльності учнів.

Отже, на другому рівні – адаптивному – педагогічна діяльність студентів у процесі неперервної педагогічної практики набуває певні, хоча і слабо виражені, риси системи. Основні системоутворюючі зв'язки встановлюються через постановку мети діяльності, підготовленість до неї в теоретичному та практичному аспектах.

Третій рівень – локально-моделюючий – на якому мета педагогічної практики усвідомлюється студентами як проміжна в професійній підготовці студента у ВНЗ. Організаторами практики вона представляється у вигляді перспективи. Педагогічна діяльність студентів набуває певної послідовності в досягненні бажаних результатів.

Підготовленість студентів до педагогічної практики. На даному рівні студенти продовжують вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Їх вивчення пов'язане з практикою через вирішення педагогічних задач і виконання науково-дослідних завдань.

Зміст діяльності визначається планом роботи класного керівника, але студенти вже мають певне уявлення про нього, адже мету діяльності вони вже усвідомлюють. У процесі теоретичного навчання вони отримали конкретні рекомендації щодо організації діяльності школярів.

Даний рівень характеризується усвідомленим, досить повним використанням різноманітних методів виховання, але студенти мають труднощі в реалізації методів, що стимулюють до діяльності.

На практиці студенти використовують групові форми виховної діяльності у сполученні з індивідуальними. Різне розуміння значення тієї або іншої форми діяльності породжує різну за об'ємом і складністю виховну діяльність.

Основним результатом діяльності студентів є сформованість певних умінь проведення виховної роботи зі школярами, оволодіння методикою проведення різноманітних виховних заходів.

На третьому рівні педагогічної діяльності студенти залучаються до виховної роботи, оволодівають основними її компонентами. Усвідомлення мети діяльності сприяє розвитку конструктивного компоненту. Студенти вміють визначати цілі власної діяльності.

Склад системи: гностичний компонент виявляється в оволодінні умінням аналізувати діяльність школярів, у використанні певних методів педагогічного дослідження; проектувальний компонент виражається в умінні комплексно планувати виховну діяльність дитячого колективу; комунікативний компонент характеризується встановленням педагогічно цілевідповідних норм поведінки в дитячому колективі, контактів з учнями і вчителями; організаторський компонент полягає в умінні комплексно організовувати діяльність дитячого колективу.

Системно-моделюючий рівень. Мета діяльності студентів – у студентів формується цілісне розуміння виховної діяльності зі школярами, однак вони слабо володіють стратегією формування знань, умінь і навичок учнів із предмету в цілому. Організатори практики формулюють як проміжні, так і кінцеві цілі.

Підготовленість студентів до педагогічної діяльності – студенти завершують вивчення

психолого-педагогічних дисциплін, оволодівають методикою викладання предмету, поглиблюють знання. Студенти мають чітке уявлення про зміст педагогічної діяльності в межах програми педагогічної практики. Вони використовують різноманітні методи виховання, але мають труднощі у використанні методів навчання. Потребують допомоги методиста.

Результати діяльності – системний рівень діяльності забезпечується повнотою її структури і взаємодією компонентів у виховній роботі. Навчальна робота на цьому рівні не має системного характеру.

Склад системи: на даному рівні студенти добре орієнтуються в проблемах виховання, вони починають залучатися до навчальної діяльності. Гностичний компонент виражається у вивченні рівня розвитку колективу, умінні аналізувати виховну діяльність, її ефективність шляхом застосування різноманітних методів науково-педагогічного дослідження.

Проектувальний компонент полягає в умінні комплексно планувати виховну роботу класного керівника з урахуванням віку і інтересів школярів; навчальну роботу планують лише за одним розділом. Система перебуває на стадії становлення.

Усвідомлення студентами мети діяльності призводить до розвитку конструктивного компоненту, який виявляється в умінні ставити конкретні завдання у виховній роботі класного колективу, в плануванні і проведенні певних видів навчальної діяльності.

Комунікативна діяльність виявляється в умінні регламентувати відносини з класним колективом під час виховної роботи, встановлювати контакт з учнями в ході навчальної діяльності.

Організаційна діяльність виражається в умінні комплексно організовувати виховну роботу учнів і окремі види навчальної діяльності на уроці.

Рівень, що системно-моделює діяльність і поведінку. На даному рівні мета неперервної педагогічної практики вперше усвідомлюється студентами як мисленнєве передбачення результатів діяльності. Організаторами практики ця мета ставиться як далека перспектива. Педагогічна діяльність набуває системного характеру. Зв'язок теорії і практики вже є сформованим. Теоретично студенти є підготовленими до педагогічної практики, мають систему знань із психолого-педагогічних дисциплін. Тому на даному рівні корекція їх знань здійснюється шляхом проведення консультацій і семінарів безпосередньо в школі.

Зміст діяльності студента чітко визначається програмою педагогічної практики. Крім того, студенти роблять свої корективи з урахуванням власних здібностей, інтересів школярів та їхнього віку.

У процесі педагогічної діяльності студенти оперують різноманітними виховними і навчальними методами діяльності. Також використовують як індивідуальні, так і фронтальні форми роботи.

Результати діяльності студентів виявляються в умінні проводити виховну роботу, чітко і методично правильно проводити урок. Студенти повністю оволоділи системою проведення виховної та навчальної діяльності.

Склад системи: на даному рівні студенти оволодівають усіма компонентами педагогічної діяльності, використовують їх взаємозв'язки.

Гностичний компонент виявляється в умінні аналізувати виховну і навчальну діяльність класного колективу, визначати рівень вихованості, застосовувати в своїй роботі різноманітні методи науково-педагогічного дослідження.

Проектувальна діяльність студента включає уміння комплексно планувати як систему виховної роботи, так і систему уроків.

Конструктивний компонент виражається в умінні студента ставити завдання навчально-виховної діяльності шкільного колективу, знаходити шляхи її реалізації.

Комунікативна діяльність виявляється в умінні регламентувати відносини з колективом і окремими учнями в процесі всієї навчально-виховної діяльності.

Організаторський компонент виявляється в умінні комплексно організовувати діяльність школярів і власну діяльність.

Отже, рівень, що системно моделює поведінку і діяльність, характеризується повнотою структури педагогічної діяльності та взаємодією її компонентів, а також взаємозв'язком методів і форм організації навчально-виховного процесу.

Висновок. Значення запропонованої прогностичної моделі неперервної педагогічної практики полягає в тому, що вона дозволяє прослідкувати процес переходу студентів від початкового рівня педагогічної діяльності до завершального.

Перспективою подальших досліджень може бути розробка питань удосконалення професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Кузьмина Н. В. Способность, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1985. – 156 с.
2. Щербаков А. И. Некоторые вопросы совершенствования подготовки учителя / А. И. Щербаков // Советская педагогика. – 1971. – № 3. – С. 82.
3. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе его профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.

Майський Г. Ю.

Наукові концепції з питань організації педагогічної практики

На основі аналізу наукової літератури розглянуто існуючі концепції з питань організації педагогічної практики. Описано прогностичну модель організації неперервної педагогічної практики, яка включає такі рівні: репродуктивний, адаптивний, локально-моделюючий, системно-моделюючий, системно-моделюючий поведінку і діяльність. Модель представлено у вигляді системи, що включає гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний та організаторський компоненти.

Ключові слова: організація, педагогічна практика, модель організації неперервної педагогічної практики, рівні, система, компонент.

Майский Г. Ю.

Научные концепции по вопросам организации педагогической практики

На основе анализа научной литературы рассмотрены существующие концепции по вопросам организации педагогической практики. Описана прогностическая модель организации непрерывной педагогической практики, которая включает в себя такие уровни: репродуктивный, адаптивный, локально-моделирующий, системно-моделирующий, системно-моделирующий поведение и деятельность. Модель представлена в виде системы, которая состоит из гностического, проектировочного, конструктивного, коммуникативного и организаторского компонентов.

Ключевые слова: организация, педагогическая практика, модель организации непрерывной педагогической практики, уровни, система, компонент.

G. Maiskiy

Scientific Concepts in the Organization of Pedagogical Practice

The article on the basis of analysis of scientific literature review considered existing concepts on the organization of pedagogical practice. The author described predictive model for the organization of continuous teaching practice, which includes the following levels: the reproductive, adaptive, locally-modeling, system modeling, system modeling the behavior and activities. The model is represented as a system, which consists of a gnostic, design, structural, communicative and organizational components.

Key words: organization, pedagogical practice, organization model of continuous teaching practice, levels, system, component.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.